

FAIR TRADE CENTER

SJUKT SNYGGT

EN RAPPORT OM SANDBLÄSTRAD DENIM

Sjukt snyggt

en rapport om sandblästrad denim

SAMMANFATTNING	4
INTRODUKTION	5
SYFTE OCH METOD	5
SLITNINGSMETODEN SANDBLÄSTRING	6
SANDBLÄSTRING OCH DEN DÖDLIGA LUNGSJUKDOMEN STENDAMMSLUNGA	6
FLER DÖDSFALL DOKUMENTERADE I TURKIET	8
EXPORT AV FARLIGT ARBETSMOMENT	9
ALTERNATIVA METODER	10
SVÅRT ATT SE SKILLNAD FÖR EN KONSUMENT	10
JÄMFÖRELSE MED 17 KLÄDFÖRETAG PÅ DEN SVENSKA MARKNADEN	11
SLUTSATS	16
REKOMMENDATIONER TILL FÖRETAG	18
REKOMMENDATIONER TILL KONSUMENTER	18
REFERENSER	19

FAIR TRADE CENTER NOVEMBER 2010

Christopher Riddselius

Fair Trade Center är en ideell förening som arbetar för en mer rättvis världshandel. Vi bevakar svenska företags handel med utvecklingsländer. Genom dialog, kampanjer och konsumentupplysning vill vi få företag att handla med respekt för människor och miljö.
www.fairtradecenter.se

Denna rapport har finansierats med stöd från Forum Syd. Innehållet är dock helt Fair Trade Centers ansvar och kan inte anses visa Forum Syds uppfattning.

Sammanfattning

Slitning av jeans och denim, för att få plagg att se använda ut, är vanligt förekommande inom klädindustrin. För att få fram slitningar kan olika metoder användas. Om metoden sandblästring görs på ett okontrollerat sätt med kvartshaltig sand finns det en stor risk att arbetare utvecklar den obotliga och dödliga sjukdomen silikos (stendammlunga).

2009 införde Turkiet ett förbud mot att använda material som innehåller kvarts vid blästring av denim, vilket har lett till att omfattningen av sandblästringsverksamhet har rejält minskat i landet. Fram till förra året var metoden vanligt förekommande, särskilt inom den informella sektorn. Sandblästringen har ofta utförts av migrantarbetare¹ under långa arbetspass i trånga, ohygieniska utrymmen utan vare sig ventilation eller skyddsutrustning. I vissa fall har arbetare även sovit på arbetsplatsen.

Vid publiceringen av denna rapport har cirka 50 personer i Turkiet dött som en direkt följd av att ha arbetat med sandblästring i jeansindustrin. Enligt en uppskattning från den turkiska Solidaritetskommittén för sandblästringsarbetare beräknas uppemot 5 000 personer som arbetat i textilindustrin ha stendammlunga.

Sedan förbudet infördes i Turkiet har sandblästringsverksamhet flyttats till andra länder såsom Kina, Indien, Bangladesh, Pakistan och även till viss del Nordafrika. I dagsläget finns begränsad information om hur produktionsförhållandena vid sandblästring ser ut i till exempel Bangladesh och Kina, men frivilligorganisationer och fackföreningar befarar att situationen ska efterlikna det som har uppdragats i Turkiet.

Fair Trade Center har i denna studie undersökt hur 17 klädföretag på den svenska marknaden arbetar med riskerna vid sandblästring. Tre av företagen använder sandblästring (Whyred, Nudie Jeans och Varnergruppen). Whyred har inte kunnat svara på om kvartshaltig sand används. Vid första kontakten med H&M, Fabric Skandinavien, Gina Tricot, Inditex, Åhléns, Tiger of Sweden svarade samtliga att de använder sandblästring. Under arbetet med rapporten har de gett besked om att de nu ska införa en policy för att att fasa ut sandblästring i sin produktion. Kappahl och Lindex säger sig sedan tidigare ha slutat använda metoden. H&M:s införande av ett förbud mot sandblästring visar på svårigheterna. Inte ens ett företag med en policy för sandblästring, som inkluderar krav på att arbetarna ska utbildas kring riskerna, och som aktivt följer upp denna policy på plats, kan garantera att de har full kontroll över sandblästringen hos sina leverantörer.

Kunskapen om sandblästring hos klädföretagen är generellt sett låg vad gäller till exempel teknik, vilken sandtyp som används, var i leverantörsledet som blästring sker och i vilka länder produktionen är förlagd. Det är förvånande få företag som har kunskap om riskerna med sandblästring och som har arbetat förebyggande med denna fråga.

Flera av företagen har hänvisat till att de använder alternativa metoder till sandblästring, men för en konsument är det svårt att skilja på denimplagg som har sandblästrats och plagg som har slitits med andra metoder. Dessutom är ingen metod helt riskfri utifrån arbetares hälsa och säkerhet. Klädföretagen har därför en stor utmaning att bevisa för konsumenter att deras jeans och produkter inte har bidragit till att arbetare har skadats eller insjuknat.

1. Migrantarbetarna var från närliggande länder som Rumänien, Bulgarien, Moldavien, Georgien, Azerbajjan eller från den turkiska landsbygden.

Introduktion

I dag produceras årligen ungefär fem miljarder jeans världen över. Jeans har sedan länge varit populära och tillverkningen har en lång tradition. Den började i Genoa för flera århundraden sedan då hamnarbetare använde jeans som arbetskläder på grund av deras hållbarhet. Först på 1950-talet blev det populärt med jeans på global nivå i samband med att populärkulturen.² Under 1979-talet var design och skärning det centrala inom denimkulturen men i mitten av 1980-talet började jeanstillverkare använda slitningar i sin slutproduktion. Det började med slitningar med hjälp av borstmetoder. Tanken var att jeansen skulle se naturligt och personligt slitna ut. Modet fortsatte under 1990-talet då märken som Diesel och Replay hakade på men det var först runt millennieskiftet som det, i västvärlden, blev riktigt populärt med förslitna jeans och nya metoder började användas, bland annat sandblästring.³

Sandblästring som slitningsmetod av jeans är en ny företeelse inom konfektionsindustrin men används sedan tidigare i bland annat gruv- och byggindustrin. På grund av den ur arbetsmiljösynpunkt höga risknivån reglerades användningen av kvarts strikt vid blästring i flera europeiska länder för över 40 år sedan. I Storbritannien infördes ett förbud mot sandblästring redan 1950.⁴ I Sverige finns sedan 1992 ett förbud mot att använda kvartshaltigt material som blästringsmedel vid manuell sandblästring. Undantag gäller dock för blästring i slutet blästerskåp med utsugning samt för våtblästring där blästermedlet sätts till vatten.⁵

Då det finns strikta krav för metoden i många europeiska länder med klädproduktion valde europeiska företag att lägga ut produktionen till oreglerade regioner. Sedan början på 2000-talet har sandblästringsproduktion till största del varit förlagd till länder som Turkiet, Syrien, Bangladesh, Mexiko, Indien och Indonesien. Därefter har produktionen flyttat till hittills oreglerade regioner som Sydostasien och Nordafrika. Arbetskyddsexperten Silvana Cappuccio vid Internationella textilfacket menar att produktionen flyttar till marknader där arbetskraften är billigare och där lagstiftningen är svagare.

Syfte och metod

I denna rapport granskar Fair Trade Center hur klädföretag hanterar riskerna vid produktionsmetoden sandblästring. Rapporten kan delas in i två delar: en bakgrundsdel och en företagsdel. Bakgrundsdelens i rapporten har sammanställts utifrån forskningsrapporter, artiklar och övriga relevanta uppgifter från till exempel Arbetsmiljöverket. Dessutom har intervjuer gjorts vid europeiska textilfackets konferens om sandblästring och stendammslunga som arrangerades 29 & 30 juni – 1 juli 2010 i Istanbul.

Företagsdelen har tagits fram genom att en enkät med frågor om sandblästring har skickats till 17 klädföretag. Svaren har därefter behandlats och följdfrågor har ställts. För några av de berörda företagen som har haft specifika policies eller krav om sandblästring har denna information också behandlats. Samtliga 17 företag finns på den svenska marknaden och några är profilerade som denimmärken. Alla 17 företag tillfrågades över e-post eller telefon under perioden juni-september 2010. I de flesta fall har företagets CSR-ansvarig svarat på frågorna men i vissa fall har även miljösamordnare, produktionsansvarig, leverantörsmanger eller marknadschefer stått för svaren.

2. Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim, s. 46, http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAmag_1_UK_46-47.pdf

3. Marsh, Graham & Trynka Paul, Denim from cowboys to catwalks, s. 114-117

4. Akgun, M. et al. An epidemic of silicosis among former denim sandblasters, European Respiratory Journal Volume 32 # 5, s. 1302

5. Arbetskyddsstyrelsens författningssamling: Kvarts 1992:16, paragraf 10, s. 4

5. Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim, s. 46, http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAmag_1_UK_46-47.pdf

Slitningsmetoden sandblästring

**SANDBLÄSTRINGSARBETARE I BANGLADESH UTAN TILLRÄCKLIG SKYDDSUTRUSTNING.
FOTO: CCC TYSKLAND**

I dag finns ett stort utbud av olika slags denim på marknaden. Denim är tyget och jeans kallas plagget. Det finns jeans där denimen är obehandlad och jeans där olika slitningar har gjorts i produktionen. Förslitningar av jeans kan göras på olika sätt för att få fram olika slitningar, vilka gör att plaggen ser använda ut på olika sätt, utifrån olika modeuttryck. Några metoder som används är slitning genom manuell/maskinell sandblästring, tvättning, stentvätt, kemikalier, laser eller manuell handslitning med sandpapper. Vad gäller metoden sandblästring är det främst jeansbyxor som blåstras men även till viss del andra denimplagg, till exempel kjolar, klänningar eller jackor.

Rent tekniskt sker sandblästring genom att arbetare nöter bort lite av färgämnet på denimplagget för att få bort lite eller delar av den mörka indigon. Med tryckluft och blästringsmaterial skickar man tryckluften på plagget med hjälp av en luftström. Sakta nöts färgen bort från plagget och tyget blir mjukare och ljusare. Man kan välja att blåstra olika länge för att få fram olika resultat.

Vid vissa sandblästringsanläggningar används slutna blästerskåp med utsugning eller så kan blästringen göras direkt i lokalen. Vad man använder för blästringsmaterial kan också variera. Vissa blästringsmaterial kan man återanvända medan andra är för engångsbruk. Ibland finns det ventilation i blästringsdragskåpen som drar in det använda blästringsmaterialet, där det sedan filtreras. När ett plagg är klart sätter man dit ett nytt.

Sandblästring och den dödliga lungsjukdomen stendammslunga

Sandblästring är en metod som kan vara extremt farlig för arbetares hälsa. Vid en del sandblästringsanläggningar används natursand som innehåller kvarts.⁷ Genom hela behandlingen av plagget andas arbetare in små kvarts-partiklar som inte syns med blotta ögat och som kan orsaka allvarliga skador i luftgångarna.⁸ Kroppen kan inte göra sig av med partiklarna som andas in och kvartsdammet kan ge upphov till sjukdomar, till exempel stendammslunga. Partiklarna når ända ned i lungblåsorna och kapslas in i bindväven så att lungornas förmåga att syresätta blodet gradvis minskar. När skadan blivit mer utbredd blir man lättare andfådd, till sist även i vila. Då ökar också belastningen på hjärtat och till slut avlider den drabbade.⁹ Stendammslunga går att förhindra, förutsatt att den diagnosticeras i ett tidigt stadium.¹⁰

Stendammslunga är en av de äldsta arbetsrelaterade sjukdomarna och är obotlig när den har utvecklats. Stendammslunga hade fram till relativt nyligen endast hittats bland arbetare inom gruv-, bygg-, sten- och utgrävningsindustrin samt bland arbetare på gjuteri, stålverk, glas- och slipvarutillverkning eller i keramisk industri.¹¹

Enligt WHO kan arbetare utveckla tre typer av stendammslunga beroende på koncentrationen av det luftburna dammet:

1. Kronisk stendammslunga som vanligtvis utvecklas efter 10 års arbete eller mer i relativt låga koncentrationer

2. Accelererad stendammslunga som utvecklas efter 5-10 år efter det att man först

exponerats för damm eller

3. Akut stendammslunga som utvecklas efter att man har exponerats för höga koncentrationer av kvartsdamm och resulterar i symptom inom några veckor till 4-5 år efter att man först har exponerats.¹²

För arbetare som sandblästrar inom klädindustrin är den akuta typen av stendammslunga frekvent. Symptomen har varit omfattande och i jämförelse med andra industrier, har det visat sig ta ännu kortare tid för sjukdomen att påverka arbetares hälsa i just klädindustrin vilket kan bero på att sandblästring har skett under mycket okontrollerade former.¹³ Det är en kombination av en mängd olika faktorer som gör sandblästringen farlig: en kontinuerlig exponering för damm, trånga arbetsutrymmen, långa arbetstider och i många fall verkstäder med bristande hygien som saknar skyddsutrustning. Dessutom är de lokaler där sandblästringen äger rum ofta dåligt ventilerade eftersom fabriken ledning vill förhindra att dammet ska sprida sig och för att ventilation innebär en ökad kostnad.¹⁴ Sandblästringen är vanligtvis förlagd hos underleverantörer till klädföretagens direktleverantörer.¹⁵

Verksamheten sker ofta okontrollerat i icke-registrerade verkstäder i den informella sektorn. Många verkstäderna är dessutom lokaliserade i avlägsna områden eller i källare till byggnader.¹⁶ Ett annat problem som kan förekomma är att leverantörerna, efter att inspektörer har gått, byter ut alternativa blästringmaterial till sand som innehåller kvarts.¹⁷

7. Kvarts är ett kristallint mineral av kiseldioxid (SiO₂). Vid upphettning omvandlas kvarts till tridymit eller kristobalit vilka båda mineral är andra modifikationer av kristallin kiseldioxid (AFS 1992:16).

8. Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim, s. 46, http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAmag_1_UK_46-47.pdf

9. Informationsbroschyr, Arbetsmiljöverket, Kvartsdamm kan orsaka silikos

10. Silvana Cappuccio, International Textile, Garment and Leather Workers Federation, vid ETUF:TCL:s konferens "Silicosis and Jeans Sandblasting in Turkey" 29 & 30 juni – 1 juli 2010

11. Yesim Yasin, Solidarity Committee of Sandblasting Laborers vid ETUF:TCL:s konferens "Silicosis and Jeans Sandblasting in Turkey" 29 & 30 juni – 1 juli 2010

12. WHO, Concise International Chemical Assessment Document 24, Crystalline Silica, Quartz, s. 18 <http://www.who.int/ipcs/publications/cicad/en/cicad24.pdf>

13. Yesim Yasin, Solidarity Committee of Sandblasting Laborers vid ETUF:TCL:s konferens "Silicosis and Jeans Sandblasting in Turkey" 29 & 30 juni – 1 juli 2010

14. Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim, s. 46, http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAmag_1_UK_46-47.pdf

15. Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim, s. 47, http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAmag_1_UK_46-47.pdf

16. Den turkiska dagstidningen Today's Zaman, <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=156301>

17. Prof. Dr. Zeki Kilicaslan, Solidarity Committee of Sandblasting Laborers vid ETUF:TCL:s konferens "Silicosis and Jeans Sandblasting in Turkey" 29 & 30 juni – 1 juli 2010

Flera dödsfall dokumenterade i Turkiet

Kläd- och särskilt jeansindustrin är en viktig del av Turkiets ekonomi. Sektorn har kraftigt ökat sedan 1970-talet och år 2008 var Turkiet ett av världens största exportländer av jeans med en försäljning på 2,3 miljarder USD.¹⁸ 3 miljoner människor uppskattas arbeta inom den turkiska klädindustrin.¹⁹ Enligt uppgifter från internationella textilfacket arbetar cirka 300 000 människor inom denimindustrin och av dessa cirka 10 000 - 15 000 med sandblästring. Det är ofta unga människor från landsbygden eller migrantarbetare från närliggande länder som Rumänien, Bulgarien, Moldavien, Georgien eller Azerbajjan.²⁰

Turkiet är det första landet där stendammslunga har identifierats i textilsektorn.²¹ Från år 2000 har antalet arbetare som arbetar med sandblästring ökat kraftigt. Från 2004 har alltfler fall av stendammslunga rapporterats. Detta har lett till att forskare och läkare vid Atatürk universitetet i Erzurum (nordöstra Turkiet) har kunnat koppla ihop jeanstillverkning med stendammslunga.²² De två första fallen handlade om två icke-rökande arbetare på 18 och 19 år som arbetat i industrin i drygt fem år. En av dem hade haft svårigheter med torrhosta, yrsel och viktminskning över tre månaders tid. Den andra arbetaren hade svårt att andas i fyra år. Båda var bara 13 och 14 år gamla när de började arbeta i sandblästringsverkstaden elva timmar om dagen

utan varken fönster eller ventilation och med endast en ansiktsmask som skydd. Kort efter diagnostiseringen avled bägge pojarna. Jämfört med andra industrier hade textilarbetarna utvecklat stendammslunga mycket snabbt - efter bara fem år.²³ En annan studie från 2008 som inkluderade 157 arbetare visade att medelåldern bland arbetarna i den aktuella studien var 23 år och de yngsta hade börjat arbeta vid 10 års ålder. Både arbetstider och arbetsförhållanden beskrivs som katastrofala och i vissa fall utsattes arbetare kontinuerligt för kvartsdamm då dessa även sov på arbetsplatsen.²⁴

I mars 2009 införde Turkiet ett förbud mot användandet av material som innehåller kvarts vid blästring av denim med mål att stoppa spridningen av stendammslunga. Detta gjordes efter påtryckningar från ”The Solidarity Committee of Sandblasting Laborers” som är en kommitté med berörda sandblästringsarbetare, fackföreningar, läkare och frivilligorganisationer. Samtidigt gick regeringen ut med att ett 60-tal sandblästringsverkstäder skulle läggas ned, att övervakning skulle förbättras och rättigheter till pension skulle garanteras.²⁵ I juli 2010 uppgick antalet döda till följd av stendammslunga i Turkiet till 49 personer. Samtliga av dessa arbetare hade fått sjukdomen som en följd av arbetet inom klädindustrin med sandblästring.²⁶

18. Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim, s. 47, http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAMag_1_UK_46-47.pdf

19. Fair Wear Foundation, annual report 2009, s. 34, http://fairwear.org/images/2010-06/fwf_annualreport_2009.pdf

20. Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim, s. 47, http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAMag_1_UK_46-47.pdf

21. Den turkiska dagstidningen Hurriyet Daily News, <http://www.hurriyetsdailynews.com/n.php?n=denim-blasting-workers-ask-for-their-rights-2010-06-21>

22. Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim, s. 46, http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAMag_1_UK_46-47.pdf

23. Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim, s. 46, http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAMag_1_UK_46-47.pdf

24. Akgun, M. et al. An epidemic of silicosis among former denim sandblasters, European Respiratory Journal Volume 32 # 5, s. 1298

25. Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim, s. 46, http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAMag_1_UK_46-47.pdf

26. Prof. Dr. Zeki Kilicaslan, Solidarity Committee of Sandblasting Laborers vid ETUF:TCL:s konferens ”Silicosis and Jeans Sandblasting in Turkey” 29 & 30 juni – 1 juli 2010

Enligt solidaritetskommittén för sandblästringsarbetare har cirka 600 arbetare diagnosticerats med stendamslunga i Turkiet det senaste decenniet men kommittén befarar att siffran kommer att öka till uppemot 5000 personer. En del av problemet är att många av arbetarna arbetar/har arbetat inom den informella sektorn vid icke-registrerad verksamhet, vilket gör att de inte har något bevis på anställning för att kunna få socialförsäkring eller kompensation. Kommittén kräver att alla sandblästringsarbetare ska få rätt till sjukvård, inklusive fysisk undersökning och behandling, garanterad av regeringen – oavsett arbetarens status vad gäller socialförsäkring. Vidare kräver kommittén att de arbetare som diagnosticeras som sjuka omedelbart ska få rätt till socialförsäkring och pension, även under pågående rättstvister.²⁷

ARBETARE SOM SANDBLÄSTRAR I BANGLADESH.
FOTO: CCC TYSKLAND

Export av ett farligt arbetsmoment

Aktivister och fackföreningar i Turkiet befarar att den värsta typen av sandblästring har exporterats till andra länder. Vid europeiska textilfackets konferens om sandblästring och stendamslunga i Istanbul i juni 2010 konstaterade Yesim Yasin från Solidaritetskommittén att sandblästringsverksamheten i Bangladesh påminner om hur den sett ut i Turkiet.

I augusti 2010 bekräftas detta av en journalist i den indiska facktidningen The Caravan som besökt en sandblästringsverkstad i Dhaka-förorten Savar Upazila. Arbetare är män i 20-årsåldern som endast täcker sina ansikten med tygstycken. Verksamheten saknar helt ventiler och som blästringmaterial används natursand från en närliggande flod. En verkstad anställer omkring 30 arbetare och arbetschefen som intervjuas uppger att

det i Bangladesh finns uppemot 100 liknande sandblästringsverkstäder som sammantaget blästrar 150 000 plagg per månad. Precis som i Turkiet är det i Bangladesh vanligt att klädföretag använder underleverantörer för att utföra sandblästring vilket bland annat försvårar spårbarheten av plagg för konsumenter.

I Bangladesh har sandblästring ännu inte kunnat kopplas ihop med stendamslunga. Enligt The Caravan har allmänna läkare, sjuksköterskor och arbetsrättsförespråkare för lite kunskap om riskerna och det är i dagsläget liten chans att en lågavlönad textilarbetare skulle ha råd att besöka en lungspecialist om han/hon blir sjuk. När denna rapport skrivs saknas information om hur arbetsmiljön ser ut i andra länder där blästring förekommer, till exempel Bangladesh, Kina, Pakistan, Italien, Syrien, Indonesien samt nordafrikanska länder.

27. Hemsida till The Solidarity Committee of Sandblasting Laborers, <http://www.kotiscileri.org>

28. Indiska facktidningen The Caravan, augusti 2010, <http://caravanmagazine.in/PrintThisStory.aspx?StoryId=365>

29. Indiska facktidningen The Caravan, augusti 2010, <http://caravanmagazine.in/PrintThisStory.aspx?StoryId=365>

Alternativa metoder

För att få fram slitningar av denim-produkter kan företag använda olika metoder. Orsaken till att sandblästring med just natursand har använts och fortfarande används är att det är ett billigare alternativ än att installera mer avancerad industriutrustning. Dessutom är tillgängligheten till natursand mycket stor.

Den vanligast förekommande formen av sandblästring är manuell sandblästring men sandblästring kan även ske maskinellt i skåp där blästringsbehandlingen av plagg utförs under mer kontrollerade former. Detta kräver dock större investeringar från blästringsverkstäderna.

Det finns en mängd andra metoder för att få fram slitningar av denim. Några exempel är att använda kemikalier (till exempel potassium permanganate eller väteperoxid), stentvätt, sandpapper, borstning eller laser. Dock är ingen av metoderna helt riskfri för arbetare utifrån hälso- och säkerhetsaspekter.

Potassium permanganate kan vid kraftig exponering leda till manganförgiftning. Om stentvätt görs med andra material än pimpsten kan det vara hälsoskadligt. Att arbetare använder sandpapper eller borstning för att få slitningsresultat kan leda till exponering av damm vilket i sin tur kan orsaka arbetsrelaterad astma. Att använda laser som metod kräver en investering och laserbehandling kan vara farligt om arbetares ögon exponeras.³⁰

Eftersom sandblästring och andra metoder för att behandla denim är en ny förekomst inom klädindustrin har det ännu inte kartlagts tillräckligt vilken metod eller vilket blästringmaterial som kan tänkas vara helt ofarligt ur hälso- och säkerhetssynvinkel. Oavsett metod, bör lokalerna vara ändamålsenligt byggda och utrustade. Dessutom ska berörda arbetare bära full skyddsutrustning, innehållande bland annat ansiktsmask som förhindrar inandning av farliga partiklar, skyddsglasögon, öronproppar och skyddskläder.

Svårt att se skillnad för en konsument

För en konsument är det i princip omöjligt att se skillnad på manuellt sandblästrade jeans, maskinellt sandblästrade jeans och jeans som behandlats med andra metoder. Det krävs teknisk expertis om jeansproduk-

tion för att avgöra vilken metod som har använts vid behandling av ett denimplagg. Det är därför svårt för konsumenter att kunna göra medvetna val.

30. Prof. Dr. Zeki Kilicaslan, Solidarity Committee of Sandblasting Laborers, e-post 15 mars 2010.

17 klädföretags hantering av riskerna vid sandblästring

ACNE

Acne säger sig inte använda sandblästring i sin produktion. Största delen av Acnes jeansproduktion är belagd i Turkiet. Företaget har tidigare använt sandblästring i sin denimproduktion i Italien. Acne har ingen specifik policy för sandblästring men har aktivt tagit ställning för att inte använda sandblästring i sin produktion. Produktionsansvarig Therese Munthe anger att Acne har slutat med sandblästring på grund av arbetsmiljöskäl. Under hösten 2010 ska Acne överväga införandet av en särskild policy för sandblästring.

FABRIC SKANDINAVIEN (WEEKDAY/MTWTFSS, CHEAP MONDAY OCH MONKI)

Vid Fair Trade Centers första kontakt med Fabric Skandinavien uppgav företaget att de använder sandblästring i sin produktion. Några veckor senare i augusti 2010 uppger CSR-chefen Irene Häglund på Fabric Skandinavien att företaget har slutat med sandblästring i sin produktion. Häglund säger även att sandblästrade produkter utgör en "våldigt liten del" av produktionen. Senare förklarar Häglund att företaget har "följt upp och sett över behov av sandblästring" och konstaterat att Fabric Skandinavien inte har order som kräver sandblästring. Vid Fair Trade Centers första kontakt uppgav företaget att det använde leverantörer med sandblästringskapacitet i Kina och Turkiet. I slutet av september uppger Häglund att företaget inte haft några leverantörer med sandblästringskapacitet i Turkiet, utan endast i Kina. Fabric Skandinavien har specifika krav för sandblästring som är desamma som H&M:s (se avsnitt nedan). Fabric Skandinavien har inte gjort någon utbildning av arbetare till leverantörer som har sandblästringskapacitet på sina produktionsanläggningar.

FILIPPA K

Filippa K säger sig inte använda sandblästring i sin produktion. För att få fram olika slitningar använder företaget istället till exempel stentvätt eller skrapning av denim för hand. Supply managern Elin Larsson säger att företaget "inte använt sandblästring tidigare så långt bakåt jag kan se". Larsson fortsätter "att vi inte sandblästrar kan vi inte påstå är ett aktivt ställningstagande utan mer en designfråga." Filippa K har inga specifika krav på sandblästring. Larsson fortsätter "Ifall vi designmässigt någon gång skulle vilja sandblästra så skulle vi endast göra det ifall vi kunde garantera arbetarnas säkerhet och hälsa, om det inte vore möjligt skulle vi välja en annan metod".

GINA TRICOT

Vid Fair Trade Centers första kontakt med Gina Tricot anger företaget att det använder sandblästring i sin produktion hos en av de två leverantörer som företaget anlitar i Kina. Sandblästringen sker hos en underleverantör till den leverantör som levererar till Gina Tricot. I svaren till Fair Trade Center i slutet av juni 2010 svarar CSR-ansvarig Anna-Karin Wårfors "Vi kommer inom kort ta ställning till hur vi förhåller oss till detta[sandblästring] och om vi ska införa en policy mot sandblästring". Gina Tricot vet inte vilken sand som används vid blästringen och har inga specifika krav på sandblästring. Gina Tricot har ingen utbildning för arbetare som sandblästrar. Över telefon i slutet av augusti 2010 säger Wårfors att företaget ser över om de ska införa ett förbud mot sandblästring eller inte. Hon påtalar även att sandblästring utgör en liten del av Gina Tricots produktion. Vid telefonintervjun uppger Wårfors att Gina Tricot utvärderar om det ska ha en specifik policy för sandblästring. Den 10:e september 2010 återkommer Wårfors och meddelar att företaget med omedelbar verkan inför ett förbud mot sandblästring.

H&M

H&M säger sig inte längre använda sandblästring i sin produktion. Företaget använde sig tidigare av sandblästring hos några av sina leverantörer i Turkiet, Bangladesh, Kina och i Pakistan. Sandblästring förekom både hos direktleverantörer såväl som hos underleverantörer. Under åren 2005 och 2006 började H&M att arbeta med frågan om sandblästring och vid halvårsskiftet 2006 implementerade företaget en specifik policy om sandblästring. H&M:s CSR chef för produkt Henrik Lampa delar upp policyn i tre huvudnivåer, krav om blästringmaterial, om ventilation och om skyddsutrustning. I kraven ingick att blästringmaterial inte fick innehålla mer än 10 procent kristallin kisel(kvarts). Det skulle leverantören verifiera efter att ha tagit prover. Det andra kravet var att produktionsanläggningen skulle ha ett stycke utsug per huv och ett luftflöde från arbetet och framåt så att man kunde minimera dammproblemet och även filtrera luftsugget. Den sista kravnivån gällde arbetare och att denne skulle ha skyddsutrustning som klarade internationell klassning kopplat till partikelexponering. Lampa förklarar att dessa krav var miniminivå för att tillverka med sandblästringmetoden åt H&M. När kraven implementerades 2006 började H&M arbeta med de leverantörer som inte levde upp till kraven för att ”försöka få upp dem på den nivån vi krävde för vår miniminivå” säger Lampa. Kraven ingick i de normala leverantörskontrollerna när kapaciteten om sandblästring fanns på den aktuella anläggningen. Lampa bekräftade vid telefonintervjun 6 augusti 2010 att det fortfarande fanns fabriker som inte klarade företagets minimikrav och att H&M för en tid sedan hade hittat kvartshaltig sand på produktionsaktuella fabriker.

I samband med att H&M implementerade sina krav om sandblästring började företaget med utbildning av arbetare. Lampa berättar varför arbetarutbildningarna genomfördes ”I det fallet gjorde vi det för att höja nivån för att arbetarna skulle förstå att det här var farligt och att om det inte sköttes på rätt sätt så kunde det vara farligt för deras hälsa och se till att de själva kunde ställa krav och vara motiverade att använda skyddsutrustning. Det kunde man ibland höra från fabriken sida ”Vi försöker få dem att använda skyddsutrustning” men arbetarna ville inte för det var tyngre att andas. Då handlade det om att man motiverade dem att förstå varför det var viktigt med skyddsutrustning.”

Lampa säger att H&M minskade användningen av sandblästring genom åren och att företaget under årens lopp kom fram till att fasa ut det. Efter sommaren 2010 fattade H&M beslut om att inte arbeta med blästring som slitningsmetod över huvudtaget. I ett pressmeddelande 8 september 2010 meddelade H&M att företaget ska fasa ut sandblästring och inte lägga några fler ordrar som innehåller sandblästring från och med 31 december 2010. Lampa förklarar ”Vi kommer fortsätta att auditera fabriker så att de klarar våra minimikrav och det kommer vi att göra för att arbetare som jobbar i de fabriker som vi är i inte utsätts för orimliga risker och för att minimera risker för att våra plagg inte hamnar där ändå[i blästringproduktionen].” Lampa förklarar vidare motivet till H&M:s förbud mot sandblästring ”Om man faller på blästringmaterial och helt plötsligt får in vanlig sand som kan innehålla kvarts, då går man från en acceptabel risknivå till en helt oacceptabel risknivå. Det är inte så att man går från en acceptabel risknivå till lite sämre utan man går från en acceptabel risknivå till en risknivå som inte alls är acceptabel.”

INDISKA

Indiska säger sig inte använda sandblästring i sin produktion. Indiskas CSR-ansvarige Renée Andersson uppger att Indiska inte använder sandblästring på grund av både design och arbetsmiljö. Företaget har produktion av denimprodukter hos en leverantör i Kina som använder handscraping för att få fram slitningar på plaggen. Indiska har ingen specifik policy för sandblästring.

INDITEX (ZARA, MASSIMO DUTTI, PULL & BEAR, BERSHKA, STRADIVARIUS, OYSHO, ZARA HOME OCH UTERQÛE)

Inditex säger sig använda sandblästring i sin produktion. Metoden används av underleverantörer i Bangladesh och i Kina. Företaget använder slitningsmetoder vid 80 procent av sin denimproduktion och av dessa utgör sandblästring fem procent. Under 2009 uppmärksammade Inditex "den ökade medvetenheten" om kvartsinnehållande blästringmaterial och under sommaren 2010 utvecklade företaget en särskild policy för sandblästring. Den stipulerar krav om blästringmaterial, skyddsutrustning, ventilation och dammuppsamling. I koppling till de krav som företaget började ställa genomför Inditex kontroller inom ramen för sitt "Social audit program". I början av september 2010 säger Inditexs CSR-ansvarige för teknik Aleix Gonzalez Busquets att vid cirka 15 procent av de sandblästringsprocesser som företaget har så används kvarts. I slutet av oktober anger företaget att manuell sandblästring och sandblästring som använder material som innehåller mer än en procent kvarts inte förekommer i företagets leverantörskedjor. Vid samma tillfälle meddelar företaget att det förväntar sig att utesluta alla slags sandblästrade produkter innan 2010 är slut. Inditex har inte gjort någon specifik utbildning av arbetare som sandblästrar.

J. LINDEBERG

J.Lindeberg säger sig inte använda sandblästring i sin produktion. Företagets vanligaste metod för att skapa slitningar är med hjälp av sandpapper. J.Lindeberg har ingen specifik policy för sandblästring. Sustainability koordinatör på J.Lindeberg Ylva Sellberg säger "Med tanke på den stora problematik som finns med att producera produkter som sandblästrats så skulle vi dock noggrant kontrollera alla viktiga förutsättningar hos leverantören innan ett sådant beslut skulle tas."

KAPPAHL

Kappahl säger sig inte längre använda sandblästring i sin produktion. På frågan om det är ett aktivt ställningstagande för Kappahls del att inte ha sandblästrad denim i sitt sortiment svarar CSR-ansvarig Eva Kindgren "Vi har aktivt gått ut och uppmanat alla inköpare att hitta liknande tvättar som rent kommersiellt är lika bra". Kindgren uppger även att de nya typerna av tvättar "inte innehöll de skadliga ämnen som kunde ge upphov till cancer". Idag används olika typer av spray för att nå liknande resultat som vid sandblästring. Tidigare hade Kappahl sandblästring i sin produktion som utfördes i Kina, Bangladesh, Turkiet och Pakistan, både i tvätterier hos direktleverantörer eller vid underleverantörer som är specialiserade bara på tvätt. Kappahl har en policy för sandblästring där det bland annat ingår att blästringsmaterialet inte får innehålla mer än en procent kvarts. Kraven i policyn ställs inte på de produktionsaktuella leverantörer som sandblästrar åt andra kunder. Kappahl har inte haft någon särskild utbildning för arbetare som sandblästrar.

LINDEX

Lindex säger sig inte längre använda sandblästring i sin produktion. Företaget tillät tidigare sandblästring under förutsättningen att de följde Lindex säkerhetskrav för sandblästring som bland annat stipulerar att blästringsmaterialet inte fick innehålla mer än en procent kvarts, att skyddsutrustning skulle användas, att arbetarna skulle genomgå utbildning om hälsoriskerna och genomgå regelbundna hälsokontroller. Policyn togs fram år 2007. Sandblästring skedde då i Turkiet, Pakistan, Bangladesh och Kina. CSR-ansvarig Sara Winroth förklarar varför Lindex har fasat ut sandblästring, "Kan vi klara oss utan sandblastmetoden, vill vi gärna göra det, eftersom vi ser risker med att det kan brista kring säkerhetsrutinerna". Kraven, som gäller direktleverantörer såväl som underleverantörer, följdes upp med inspektioner i produktionsenheterna där sandblästring förekom. Winroth fortsätter "Man kan inte vara 100 procent säker på att kraven efterlevs, för det krävs att man måste vara på plats hela tiden och det har vi inte kapacitet för". Idag använder Lindex andra metoder för att få fram "rätt modeuttryck", som till exempel handskrapning med sandpapper och spray och borstning främst med kemikalien potassium permanganate.

NUDIE JEANS

Nudie Jeans använder sandblästring i sin produktion. Utav den totala volymen rör det sig om under fem procent av företagets jeans som är sandblästrade. CSR-ansvarig Melker Lindström säger att det volymässigt kan variera från säsong till säsong. Blästringen av denim sker endast i Italien vid fem olika tvätterier som är underleverantörer till de direktleverantörer som Nudie Jeans använder. ”Om vi en säsong har tre sandblästrade produkter blir det som mest tre tvätterier som sandblästrar åt oss” säger Lindström. Vid Fair Trade Centers första kontakt visste inte företaget vilken slags sand som används vid blästringen. En månad senare återkommer Lindström och säger att företaget inte använder fri kvarts vid sandblästringen. Nudie Jeans har inte någon specifik policy för sandblästring. Lindström berättar även att Nudie Jeans inte har några planer på att införa en specifik policy och säger att ”med tanke på de volymerna vi har med sandblästring så är detta inte en jättestor fråga för oss”. Nudie Jeans har ingen utbildning av de arbetare som sandblästrar och Lindström svarar ”Det ligger också i hur strukturen ser ut. Det här är tvätterier som har flera uppdragsgivare men Nudie Jeans har ingen särskild utbildning för de som blästrar våra produkter”. På frågan hur Nudie garanterar att blästringen sker på ett säkert sätt hos deras underleverantörer i Italien svarar företaget ” Vi besöker i dagsläget våra leverantörer varje vecka under produktionsperioderna vilket ger oss en god uppfattning om hur, var och när våra produkter framställs.”

RNB RETAIL (BROTHERS & SISTERS, JC OCH POLARN O. PYRET)

RnB Retail säger sig inte använda sandblästring för sin egen denimproduktion men sandblästrade jeans från externa varumärken kan förekomma i sortimentet. På frågan om det är ett aktivt ställningstagande svarar RnB Retail CSR-ansvarig Mimmi Brodin att arbetsmiljöaspekten och modedesignen är anledningen till att koncernen inte har sandblästrad denim i sitt sortiment. RnB Retail har ingen specifik policy för sandblästring. I oktober 2010 meddelar Brodin att RnB Retail skriftligen kommer att precisera kraven att inte använda sandblästring i sin produktion.

TIGER OF SWEDEN

Tiger of Sweden säger sig inte längre använda sandblästring i sin produktion. Tiger of Swedens marknadschef Per Håkans säger att företaget tidigare använde sandblästring vid jeansproduktion hos en underleverantör i Italien. Företaget har ingen särskild policy för sandblästring. Håkans kan inte svara på vilken typ av sand som tidigare användes som blästringmaterial. Han uppger att majoriteten av Tiger of Swedens förslitna jeans idag skrapats för hand och att den sandblästring som förekommit vid produktion av tidigare kollektioner varit ”begränsad”. Företaget har ingen utbildning av arbetare som sandblästrar. Vid mailkontakt med Håkans i slutet av september 2010 uppger han att från och med hösten 2010 har Tiger of Sweden beslutat att helt avstå från sandblästring i kommande kollektioner.

VARNER-GRUPPEN (CUBUS, DRESSMAN, CARLINGS, BIKBOK, SOLO, LEVIS STORE, VIVIKES, URBAN)

Varner-Gruppen använder sandblästring i sin produktion. Sandblästringen sker både hos direktleverantörer och hos underleverantörer i Kina. Tidigare hade företaget sandblästring i Turkiet och där använder företaget nu kemikalier och skrapning med sandpapper för att få fram slitningar på denim. Vilka kemikalier som används kan CSR manager Annabelle Ingeborg Lefébure inte svara på. Företaget har ingen specifik policy för sandblästring men Lefébure säger att sandblästringsprocessen måste följa de säkerhetskrav som Varner-Gruppen ställer vad gäller till exempel skyddsutrustning, att blästringmaterial inte får vara kvartshaltig sand och att blästringen ska ske i ett separat område. Varnergruppen har ingen utbildning

specifik om sandblästring för arbetare hos leverantörer. Lefébure säger ”Vi har inte känt till arbetsolyckor kopplat till denna process i vår värdekedja. Likväl har vi full förståelse för att detta är en process som kräver stor aktsamhet”. I slutet av september 2010 återkommer Lefébure och berättar att företaget har tillsatt en intern kartläggning över Varnergruppens leverantörer vad gäller sandblästring. Hon anger att kartläggningen har visat att för Cubus, Bik Bok och Dressman används för tillfället inte sandblästring. Lefébure anger även att sandblästring utgör en liten del hos företaget. Hon säger vidare ”Vi ska fortsätta kartläggningen och ta ställning till denna process så snart vi har fått mer information”.

WESC

WeSC säger sig inte använda sandblästring i sin produktion. CSR-ansvarige Rickard Josephson uppger att det är både av miljömässiga skäl såväl som på grund av design. ”Jag har varit ute mycket på fabriker och tycker inte att det är en bra process för någon” säger Richard Josephson. Han fortsätter ”Man förstår att det här är en otroligt onaturlig process som är miljömässigt undermålig och även om man använder en hyfsat bra utrustning så är det inte bra för de som jobbar med det”. Istället för sandblästring använder WeSC handskrapning med hjälp av sandpapper. WeSC har ingen särskild policy för sandblästring utan Josephson menar att det täcks in i kommunikationen mellan produktutvecklaren och merchandiser som ansvarar för plaggframtagning hos leverantören.

WHYRED

Whyred använder sandblästring i sin produktion. Sandblästringen sker i Turkiet hos två direktleverantörer till Whyred. Tidigare har det även skett hos leverantörer i Portugal och Italien. Tidigare CSR-ansvarige Jonas Claeson ”Vi gör inte så mycket jeans utan mer som komplement till resterande sortiment. Vi jobbar inte så mycket med tvättar men det är klart att vi gör det i vissa fall. Det är ytterst lite men inte på grund av några miljömässiga anledningar utan rent kollektionsmässigt så har vi inte så mycket med det att göra.” Whyred har ingen särskild policy för sandblästring. Claeson vet inte vilken slags sand som används och Whyred har heller ingen särskild utbildning för arbetare som sandblästrar.

ÅHLÉNS

Vid Fair Trade Centers första kontakt med Åhléns i slutet av augusti säger sig företaget använda sandblästring i sin produktion. För Åhléns eget varumärke har företaget en jeansmodell för hösten 2010 där sandblästring har använts för att behandla jeansen. Metoden används hos en av företagets två leverantörer i Kina. När Fair Trade Center i slutet av augusti 2010 frågar Åhléns vilken slags sand som används kan företaget inte svara på detta. En månad senare anger företaget att det inte använder sandblästring med kvartssand utan kemisk behandling för att få fram slitningar på denim. Åhléns har ingen specifik policy för sandblästring men vikarierande informationschef Carina Kampe säger att ”de leverantörer som vi anlitar uppger att när de behandlar jeansen så använder de skyddsutrustning och att behandlingen sker i en isolerad kontainer”. Åhléns har inte haft någon utbildning för de arbetare som sandblästrar. Den 23:e september 2010 anger Kampe även att ”från och med 1 oktober 2010 kommer vi inte att lägga någon sandblästringsorder och vi kommer att följa upp frågan om sandblästring med våra leverantörer”.

Slutsats

Sandblästring av jeans och denim kan leda till dödsfall om den utförs på ett okontrollerat sätt. Alla som köper dessa plagg borde kunna vara säkra på att ingen arbetare har dött eller kommer att dö som en följd av hur produkten har tillverkats. Inhalering av kvartsdamm kan orsaka stendammslunga som är en obotlig och dödlig sjukdom. Denna studie visar att manuell sandblästring har förekommit på ett okontrollerat sätt i bland annat Turkiet. Exakt hur sandblästringen går till varierar från fall till fall. Det har ännu inte dokumenterats hur situationen för de som arbetar med sandblästring ser ut i till exempel Kina, Indien, Bangladesh och Pakistan men fackföreningar och frivilligorganisationer befarar att arbetsförhållandena liknar de som varit i Turkiet.

Fair Trade Centers studie visar att tre av de sjutton (Whyred, Varnergruppen och Nudie Jeans) klädföretag som ingår i studien, fortsätter använda sandblästring i sin produktion. Vid sammanställningen av denna studie har H&M, Fabric Skandinavien, Gina Tricot, Inditex, Åhléns, Tiger of Sweden först meddelat att de använder sandblästring för att senare ge besked om att de håller på att fasa ut sandblästring i sin produktion. Kappahl och Lindex säger sig sedan tidigare slutat använda metoden. Av de företag som inte har sandblästring i sin produktion anger flera att det är på grund av både designmässiga skäl men även på grund av skäl relaterade till arbetsmiljö. H&M:s införande av ett förbud mot sandblästring visar, att till och med ett företag som har en specifik policy för sandblästring, som följs upp och utbildning för arbetare, inte har full kontroll över sandblästringsverksamheten i sina leverantörskedjor.

Utifrån svaren om sandblästring är kunskapen hos klädföretagen generellt sett låg och det är förvånande få företag som har kunskap om riskerna med sandblästring och som har arbetat förebyggande med denna fråga. Ett återkommande argument från klädföretagen som använder sandblästring eller som håller på att fasa ut sandblästring är att det utgör en mycket liten del av deras totala produktionsvolym, något Fair Trade Center inte anser vara relevant eftersom berörda arbetare riskerar att dö efter att ha arbetat med sandblästring. Alla klädföretag har ett ansvar för sin produktion - oavsett produktionsvolym.

Innan förbudet mot användandet av material som innehåller kvarts vid blästring av denim infördes i Turkiet förra året var sandblästring i Turkiet utbredd bland underleverantörer. I denna studie har flera av företagen uppgett att sandblästring sker både hos direktleverantörer såväl som hos just underleverantörer. Tidigare studier från bland andra Fair Trade Center visar att klädföretag och företag i andra branscher har sämre kontroll över arbetsförhållanden hos underleverantörer jämfört med direktleverantörer eftersom det ofta är upp till direktleverantörerna att i sin tur kontrollera underleverantörer. Bland underleverantörer ökar därför risken för överträdelser mot företags uppsatta etiska krav.

Vid Fair Trade Centers första kontakt med företagen var det sex företag (Gina Tricot, Varnergruppen, Whyred, Nudie Jeans, Åhléns och Tiger of Sweden) som inte visste vilken slags sand som används vid blästringen. Tre företag (Gina Tricot, Tiger of Sweden och Whyred) har fortfarande inte angett vilken slags sand som används vid sandblästring medan andra företag säger sig inte använda kvartshaltig sand. Både Inditex och H&M har bekräftat att kvartshaltig sand har förekommit vid produktionsaktuella fabriker.

Endast fem företag (H&M, Fabric Skandinavien, Inditex, Kappahl och Lindex) har specifika krav för hur sandblästring ska utföras. Övriga företag, bland annat Gina Tricot, Filippa K och Åhléns hänvisar till

sina generella krav om arbetsmiljö, hälsa och säkerhet i enlighet med deras uppförandekoder. Fair Trade Center anser att detta inte är tillräckligt. Företag bör särskilt specificera sina krav kring sandblästring och tillämpa försiktighetsprincipen för att säkerställa arbetsvillkoren i sina leverantörskedjor.

Olika slitningsmetoder skiljer sig åt vad gäller resultat, kostnader och hälso- och säkerhetsaspekter. Det finns hälsorelaterade risker med samtliga slitningsmetoder. Ingen metod är helt riskfri utifrån hälso- och säkerhetssynpunkt. Därför är det svårt för Fair Trade Center att rekommendera en metod framför en annan. Studier från bland annat Clean Clothes Campaign, visar att de krav som ställs vad gäller hälsa och säkerhet allt för sällan följs i textilindustrin. Exempelvis har det visat sig att färgning av textilier ofta förekommer i informell sektor där arbetare inte förses med nödvändig skyddsutrustning och inte heller utbildas förebyggande vad gäller hälsoriskerna i arbetet.

Ur ett konsumentperspektiv är det mycket svårt att med blotta ögat särskilja jeans och andra denimplagg som har sandblästrats från plagg som har förslitits med andra arbetsmetoder eller andra blästringmaterial än kvartshaltig sand. För detta krävs teknisk expertis om jeansproduktion. Klädföretagen har därför en stor utmaning att visa för oss konsumenter att deras jeans och produkter inte har bidragit till att arbetare har skadats eller insjuknat.

Ett av resultaten med denna rapport är att flera företag har reagerat snabbt genom att de säger sig börja fasa ut sandblästring. Företagen bör dock inte vänta på att frivilligorganisationer uppmärksammar problem utan bör arbeta mer förebyggande och i samtliga fall göra riskanalyser när nya produktionsmetoder införs. Sandblästring är ett av många problem som har uppdagats. Frågan är om problemen med sandblästring bara är toppen av ett isberg.

Rekommendationer till företag

Fair Trade Center rekommenderar starkt alla företag att avstå helt från att använda sandblästring som produktionsmetod. Detta då möjligheterna att kontrollera att det sker på ett säkert sätt är små. För de företag som ändå väljer att producera sandblästrade jeans eller som använder produktionsanläggningar där det finns risk för att sandblästring kan förekomma kräver Fair Trade Center att företagen ska:

- ▶ Införa förbud mot sandblästring med kvartshaltig sand
- ▶ Identifiera och kartlägga om och var sandblästring sker i leverantörsledet genom att bland annat kontrollera om leverantörer använder sig av underleverantörer för sandblästring
- ▶ Publicera all information om hur produktionen går till, i vilket/vilka land och hos vilken/vilka leverantörer som sandblästringen sker
- ▶ Säkerställa att kvartshaltig sand eller annat hälsoskadligt blästringmaterial inte används
- ▶ Upprätta specifika krav bör innehålla bestämmelser om sandtyp, ventilation, skyddsutrustning, städning
- ▶ Se till att blästring sker i separat utrymme
- ▶ Följa upp att krav om sandblästring följs av leverantörer och underleverantörer
- ▶ Se till att arbetare som sandblästrats utbildas i hälso- och säkerhetsaspekter med sandblästring och får reglebundna hälsokontroller
- ▶ Samarbeta med andra klädföretag för att eliminera riskerna vid sandblästring och utbyta information/dela på uppföljningsarbetet
- ▶ Samarbeta med lokala organisationer och fackföreningar i produktionsländerna
- ▶ Kommunicera risker med sandblästring mellan CSR-avdelning, designavdelning och inköpsavdelning inom företaget
- ▶ Stödja leverantörer ekonomiskt och resursmässigt för att säkerställa att sandblästring går rätt till
- ▶ Kontinuerligt lägga order hos dessa leverantörer för att kunna bygga upp långvariga relationer
- ▶ Ställa krav på externa varumärken att minimera riskerna vid sandblästring, om företaget säljer sandblästrade produkter från externa varumärken
- ▶ Kontrollera huruvida leverantörer använder sandblästring på ett ansvarsfullt sätt även om ett företag inte köper in sandblästrade produkter i sitt sortiment
- ▶ Se till att kompensera arbetare som tidigare arbetat med sandblästring
- ▶ Kommunicera till konsumenter hur riskerna vid sandblästringsverksamhet kan minimeras

Rekommendationer till konsumenter

- ▶ Kräv information om produktionsprocessen
- ▶ Kräv att företag ska ställa krav även på externa märken
- ▶ Kräv att företag ska säkerställa att kvartshaltig sand inte används vid produktion
- ▶ Kräv att företag betalar kompensation till berörda arbetare och deras familjer
- ▶ Följ debatten om sandblästring

Referenser

TELEFONINTERVJU OCH MAIL:

Andersson Renée, CSR-ansvarig Indiska
Brodin Mimmi, CSR-ansvarig RnB Retail
Clason Jonas, fd. CSR-ansvarig Whyred
Gonzalez Busquets Aleix, CSR-ansvarig för teknik Inditex
Håkans Per, Marknadschef Tiger of Sweden
Häglund Irene, CSR-chef Fabric Skandinavien
Josephson Rickard, CSR-ansvarig We SC
Kampe Carina, vikarierande Informationschef AxStores
Kindgren Eva, CSR-ansvarig Kappahl
Lampa Henrik, CSR chef för produkt H&M
Larsson Elin, Supplymanager Filippa K
Lefébure, Annabelle Ingeborg, CSR manager Varnergruppen
Lindström Melker, CSR-ansvarig Nudie Jeans
Munthe Therese, Produktionsansvarig Acne Studios
Sellberg Ylva, Hållbarhetsansvarig J Lindeberg
Winroth Sara, CSR-ansvarig Lindex
Wärfors Anna-Karin, CSR-ansvarig Gina Tricot

ÖVRIGA INTERVJUER:

Cappuccio Silvana, International Textile, Garment and Leather Workers Federation
Prof. Dr. Kilicaslan Zeki, Solidarity Committee of Sandblasting Laborers
Yasin Yesim, Solidarity Committee of Sandblasting Laborers

ÖVRIGA KÄLLOR:

▶ Akgun, M. et al. An epidemic of silicosis among former denim sandblasters, European Respiratory Journal Volume 32 # 5
▶ Arbetsmiljöverket, Informationsbroschyr, Kvartsdamm kan orsaka silikos
▶ Arbetskyddsstyrelsens författningssamling: Kvarts 1992:16, paragraf 10, www.av.se/dokument/afs/AFS1992_16.pdf
▶ Cappuccio, S. HesaMag #01 2009, Jeans, the human cost of a fashion victim: http://hesa.etui-rehs.org/uk/newsletter/files/HESAMag_1_UK_46-47.pdf
▶ The Caravan, augusti 2010. <http://caravanmagazine.in/PrintThisStory.aspx?StoryId=365>
▶ Fair Wear Foundation, Annual report 2009, http://fairwear.org/images/2010-06/fwf_annualreport_2009.pdf
▶ Hurriyet Daily News, <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=denim-blasting-workers-ask-for-their-rights-2010-06-21>
▶ Marsh, Graham & Trynka Paul, Denim from cowboys to catwalks, The Solidarity Committee of Sandblasting Laborers, <http://www.kotiscileri.org>
▶ Todays Zaman, <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=156301>
▶ WHO, Concise International Chemical Assessment Document 24, Crystalline Silica, Quartz, <http://www.who.int/ipcs/publications/cicad/en/cicad24.pdf>

FAIR TRADE CENTER

